

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
MICHAŁA BOBEKA
przedstawiona w dniu 21 czerwca 2018 r.¹

Sprawa C-337/17

**Feniks sp. z o.o.
przeciwko
Azteca Products & Services SL**

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Sąd Okręgowy w Szczecinie
(Polska)]

Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym – Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa
i sprawiedliwości – Jurysdykcja w sprawach cywilnych i handlowych – Jurysdykcja szczególna –
Sprawy dotyczące umowy – Skarga pauliańska

I. Wprowadzenie

1. We wczesnym okresie historii Rzymu każdy cudzoziemiec był wrogiem państwa. Nie mógł korzystać z żadnych praw ani z żadnej ochrony na mocy *ius civile*, które to korzyści i prawa były zarezerwowane wyłącznie dla obywateli Rzymu². W późniejszym okresie, szczególnie w okresie imperium, dopuszczono pewien stopień pluralizmu prawnego, w szczególności w rozrastających się prowincjach Cesarstwa Rzymskiego. Ponadto stosowanie *ius civile* względem osób niebędących obywatelami rzymskimi stawało się stopniowo możliwe za sprawą różnych konstrukcji prawnych, takich jak „fikcja obywatelstwa”³, w taki oto sposób opisana przez Gaiusa: „[...] także fikcyjnie przyjmuje się, że cudzoziemiec jest obywatelem rzymskim, ilekroć wszczynałby on spór albo wszczynano by spór z nim w oparciu o powództwo ustanowione przez nasze ustawy, jeżeli tylko słuszne będzie, aby do wytoczenia tego powództwa uprawnieni byli również cudzoziemcy [...]”⁴.

2. Powództwo takie w każdym przypadku byłoby rozpoznawane przez instytucje lub w ramach instytucji szeroko rozumianego Cesarstwa Rzymskiego. Politycznie rzecz ujmując – w Cesarstwie Rzymskim nie istniały suwerenne państwa, między którymi mogłaby zachodzić kolizja prawa we współczesnym tego pojęcia znaczeniu (kolizja równie suwerennych porządków prawnych). Zatem gdy

¹ Język oryginału: angielski.

² Zobacz przykładowo W.H. Rattigan, *De Iure Personarum or A Treatise on the Roman Law of Persons*, Wildy & Sons, London, 1873, s. 126–130; W. Rein, *Das Römische Privatrecht und der Civilprozess bis in das erste Jahrhundert der Kaiserherrschaft*, K.F. Koehler, Leipzig, 1836, s. 47, 48, 106.

³ Zobacz przykładowo W.P. Sullivan, „Consent in Roman Choice of Law”, *Critical Analysis of Law*, vol. 3, No 1, 2016, s. 165–166; C. Aldo, Legal Pluralism in Practice”, P.J. du Plessis, C. Aldo i K. Tuori (eds.), *The Oxford Handbook of Roman Law and Society*, Oxford University Press, Oxford, 2016, s. 286, 287.

⁴ Gaius, *Institutiones*, Księga 4:37: „Item civitas romana peregrino fingitur, si eo nomine agat aut cum eo agatur quo nomine nostris legibus actio constituta est, si modo iustum sit eam actionem etiam ad peregrinum extendi [...]”, *The Institutes of Gaius*, Translated with an Introduction by W.M. Gordon, O.F. Robinson, Duckworth, London 1988, s. 431.

około 150–125 r. p.n.e. pretor Paulus najwidoczniej jako pierwszy dopuścił powództwo umożliwiające wierzycielowi zaskarżenie czynności, których dokonał na jego szkodę dłużnik działający z zamiarem jego pokrzywdzenia, a więc powództwo, które stało się znane pod nazwą „actio pauliana” – skargi pauliańskiej⁵, problem jurysdykcji w odniesieniu do tego rodzaju powództwa zwyczajnie nie zaistniał.

3. W roku 2018 sytuacja wygląda inaczej. Między polskimi spółkami Feniks sp. z o.o., z siedzibą w Szczecinie (zwaną dalej „Feniks”) a COLISEUM 2101 sp. z o.o., również z siedzibą w Szczecinie (zwaną dalej „COLISEUM”), powstał stosunek umowny dotyczący inwestycji budowlanej w Polsce. COLISEUM zawarła kolejne umowy z podwykonawcami, jednak nie była w stanie uregulować swoich zobowiązań wobec nich. Podwykonawcy otrzymali płatność od Feniks. COLISEUM stała się w ten sposób dłużnikiem Feniks.

4. COLISEUM sprzedała następnie działkę znajdującą się w Polsce spółce Azteca Products & Services SL z siedzibą w Alcorze (Hiszpania) (zwanej dalej „Aztecą”). Cena sprzedaży została potrącona z istniejącego zadłużenia COLISEUM wobec Azteki w ramach umorzenia wzajemnych wierzytelności.

5. Feniks, działając na podstawie polskiego Kodeksu cywilnego przewidującego instytucję prawną znaną jako skarga pauliańska, wytoczyła powództwo przeciwko Aztece, domagając się uznania sprzedaży nieruchomości za bezskuteczną w stosunku do Feniks. Powództwo wytoczono przed Sądem Okręgowym w Szczecinie, będącym sądem odsyłającym. Sąd ów ma wątpliwości, czy jurysdykcję krajową mają sądy polskie. Jest on zdania, że jurysdykcję można ustalić, wyłącznie jeżeli roszczenie, którego dotyczy sprawa, można zaklasyfikować jako „dotyczące umowy” w rozumieniu rozporządzenia nr 1215/2012⁶. W przeciwnym razie jurysdykcja krajowa będzie ustalona zgodnie z zasadą ogólną, w państwie członkowskim, w którym pozwany ma miejsce zamieszkania względnie siedzibę, a więc w tym przypadku w Hiszpanii, gdzie Azteca ma swoją siedzibę.

II. Ramy prawne

A. Prawo Unii

6. Ponieważ postępowanie główne wszczęto w dniu 11 lipca 2016 r., w niniejszej sprawie zastosowanie, *ratione temporis*, ma rozporządzenie (UE) nr 1215/2012⁷.

7. Motywy 15 i 16 rozporządzenia nr 1215/2012 stanowią:

„(15) Przepisy o jurysdykcji powinny być w wysokim stopniu przewidywalne i opierać się na zasadzie, że jurysdykcję w ogólności [co do zasady] mają sądy miejsca zamieszkania pozwanego. Tak ustalona jurysdykcja powinna mieć miejsce zawsze [być zawsze dostępna], z wyjątkiem kilku dokładnie określonych przypadków, w których ze względu na przedmiot sporu lub umowę stron uzasadnione jest inne kryterium powiązania [uzasadniony jest inny łącznik] [...]”.

(16) Jurysdykcja oparta na łączniku miejsca zamieszkania powinna zostać uzupełniona jurysdykcją opartą na innych łącznikach, które powinny zostać dopuszczone ze względu na ścisły związek pomiędzy sądem a sporem prawnym lub w interesie prawidłowego sprawowania wymiaru sprawiedliwości [...]”.

5 Jak obrazowo przedstawił rzecznik generalny D. Ruiz-Jarabo Colomer w opinii w sprawie Deko Marty Belgium (C-339/07, EU:C:2008:575, pkt 24–26).

6 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. (Dz.U. 2012, L 351, s. 1).

7 Artykuł 66 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012.

8. Zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. b) rozporządzenia nr 1215/2012 rozporządzenie to nie ma zastosowania do „upadłości, układow i innych podobnych postępowań”.

9. Artykuł 4 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012 stanowi: „Z zastrzeżeniem przepisów niniejszego rozporządzenia osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane, niezależnie od ich obywatelstwa, przed sądy tego państwa członkowskiego”.

10. Artykuł 5 ust. 1 stanowi: „Osoby mające miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego mogą być pozywane przed sądy innego państwa członkowskiego tylko zgodnie z przepisami ustanowionymi w sekcjach 2–7 niniejszego rozdziału”.

11. Artykuł 7 pkt 1, który znajduje się w rozdziale II sekcja 2 tego rozporządzenia, stanowi: „Osoba, która ma miejsce zamieszkania na terytorium państwa członkowskiego, może być pozwana w innym państwie członkowskim:

- (1) a) w sprawach dotyczących umowy – przed sądy miejsca wykonania danego zobowiązania;;
- b) do celów niniejszego przepisu – i o ile nie uzgodniono inaczej – miejscem wykonania danego zobowiązania jest:
 - w przypadku sprzedaży rzeczy ruchomych – miejsce w państwie członkowskim, w którym rzeczy te zgodnie z umową zostały albo miały zostać dostarczone,
 - w przypadku świadczenia usług – miejsce w państwie członkowskim, w którym usługi zgodnie z umową były świadczone albo miały być świadczone;;
- c) jeżeli lit. b) nie ma zastosowania, stosuje się lit. a)”.

B. Prawo krajowe

12. Artykuł 527 i nast. ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2017, poz. 459, zwanej dalej „kodeksem cywilnym”) ustanawiają instytucję określaną w polskim prawie mianem skargi pauliańskiej. Powołany artykuł stanowi:

„§ 1. Gdy wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową, każdy z wierzycieli może żądać uznania tej czynności za bezskuteczną w stosunku do niego, jeżeli dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli, a osoba trzecia o tym wiedziała lub przy zachowaniu należytej staranności mogła się dowiedzieć.

§ 2. Czynność prawna dłużnika jest dokonana z pokrzywdzeniem wierzycieli, jeżeli wskutek tej czynności dłużnik stał się niewypłacalny albo stał się niewypłacalny w wyższym stopniu, niż był przed dokonaniem czynności.

§ 3. Jeżeli wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli uzyskała korzyść majątkową osoba będąca w bliskim z nim stosunku, domniemywa się, że osoba ta wiedziała, iż dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli.

§ 4. Jeżeli wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli korzyść majątkową uzyskał przedsiębiorca pozostający z dłużnikiem w stałych stosunkach gospodarczych, domniemywa się, że było mu wiadome, iż dłużnik działał ze świadomością pokrzywdzenia wierzycieli”.

13. Zgodnie z art. 530 kodeksu cywilnego „[p]rzepisy artykułów poprzedzających stosuje się odpowiednio, w wypadku gdy dłużnik działał w zamiarze pokrzywdzenia przyszłych wierzycieli. Jeżeli jednak osoba trzecia uzyskała korzyść majątkową odpłatnie, wierzyciel może żądać uznania czynności za bezskuteczną tylko wtedy, gdy osoba trzecia o zamiarze dłużnika wiedziała”.

14. Artykuł 531 kodeksu cywilnego stanowi:

„§ 1. Uznanie za bezskuteczną czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli następuje w drodze powództwa lub zarzutu przeciwko osobie trzeciej, która wskutek tej czynności uzyskała korzyść majątkową.

§ 2. W wypadku gdy osoba trzecia rozporządziła uzyskaną korzyścią, wierzyciel może wystąpić bezpośrednio przeciwko osobie, na której rzecz rozporządzenie nastąpiło, jeżeli osoba ta wiedziała o okolicznościach uzasadniających uznanie czynności dłużnika za bezskuteczną albo jeżeli rozporządzenie było nieodpłatne”.

15. Zgodnie z art. 533 kodeksu cywilnego „[o]soba trzecia, która uzyskała korzyść majątkową wskutek czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli, może zwolnić się od zadośćuczynienia roszczeniu wierzyciela żądającego uznania czynności za bezskuteczną, jeżeli zaspokoi tego wierzyciela albo wskaże mu wystarczające do jego zaspokojenia mienie dłużnika”.

III. Okoliczności faktyczne, postępowanie przed sądem krajowym i pytania prejudycjalne

16. COLISEUM 2101 Spółka z o.o. ma siedzibę w Szczecinie (Polska). Jako generalny wykonawca zawarła umowę z Feniks sp. z o.o., również z siedzibą w Szczecinie, jako inwestorem (zwaną dalej „powódką”). Umowa dotyczyła robót budowlanych, jakie miały zostać wykonane w Gdańsku (Polska). COLISEUM zawarła szereg umów z podwykonawcami, ale nie uregulowała swoich zobowiązań wobec wszystkich podwykonawców.

17. Zgodnie z przepisami polskiego prawa dotyczącymi odpowiedzialności solidarnej Feniks, na podstawie porozumień warunkowych oraz umów o przystąpienie do długu, spłaciła zadłużenie COLISEUM wobec podwykonawców w kwocie 757 828,10 PLN. W związku z powyższym Feniks stała się wierzycielem COLISEUM na łączną kwotę 1 396 495,48 PLN.

18. Na podstawie umowy zawartej w dniu 30 stycznia 2012 r. w Szczecinie COLISEUM dokonała sprzedaży nieruchomości w Szczecinie, której była właścicielem, na rzecz Azteca Products & Services SL z siedzibą w Alcorze (Hiszpania) (zwanej dalej „pozwaną”).

19. Pozwana stała się w ten sposób dłużnikiem COLISEUM na kwotę 6 079 275 PLN. Jednocześnie COLISEUM była dłużnikiem pozwanego z tytułu zawartych umów pożyczek na kwotę 4 987 861,30 PLN. W innej umowie, zawartej w Szczecinie w dniu 31 stycznia 2012 r., pozwana i COLISEUM zobowiązały się do dokonania potrącenia wzajemnych wierzytelności. W rezultacie pozwana była zobowiązana do zapłaty na rzecz COLISEUM kwoty 1 091 413,70 PLN.

20. Powódka twierdziła, że COLISEUM była niewypłacalna, że umowa sprzedaży nieruchomości powiększyła stopień tej niewypłacalności oraz że COLISEUM, zawierając tę umowę, działała ze świadomością krzywdzenia obecnych i przyszłych wierzycieli.

21. W dniu 11 lipca 2016 r. powódka wniosła do Sądu Okręgowego w Szczecinie pozew przeciwko pozwanej, domagając się uznania umowy sprzedaży nieruchomości za bezskuteczną w stosunku do powódki.

22. Uzasadniając jurysdykcję krajową tego sądu, powódka powołała się na art. 7 pkt 1 lit. a) rozporządzenia nr 1215/2012. Zauważyła ona, że zwrot „sprawy dotyczące umowy” należy rozumieć w ten sposób, że dotyczy on sytuacji, w której umowa stanowi powód wystąpienia na drogę sądową z intencją uzyskania rozstrzygnięcia w przedmiocie roszczenia bezpośrednio się do niej odnoszącego. Jest tak w przypadku skargi pauliańskiej wytoczonej przeciwko pozwanej.

23. Pozwana podniosła zarzut braku jurysdykcji sądów polskich i wniosła o odrzucenie pozwu. Pozwana wskazała, że uznanie czynności za bezskuteczną nie jest „sprawą dotyczącą umowy” w rozumieniu art. 7 pkt 1 lit. a) rozporządzenia nr 1215/2012. Nie uważała też, aby sporne roszczenie było objęte jakąkolwiek inną podstawą jurysdykcji szczególnej lub wyłącznej przewidzianą w rozporządzeniu nr 1215/2012. Zauważyła ona, że skoro pozwana ma siedzibę w Hiszpanii, pozew powinien zostać złożony w tym właśnie państwie członkowskim, zgodnie z zasadą ogólną zawartą w art. 4 rozporządzenia nr 1215/2012.

24. W tych okolicznościach Sąd Okręgowy w Szczecinie wydał postanowienie o zawieszeniu postępowania oraz skierowaniu do Trybunału Sprawiedliwości następujących pytań:

„a) Czy sprawa z powództwa przeciwko kupującemu mającemu siedzibę w jednym państwie członkowskim o uznanie umowy sprzedaży nieruchomości położonej na obszarze innego państwa członkowskiego za bezskuteczną z uwagi na pokrzywdzenie wierzycieli sprzedającego, która to umowa została zawarta i w całości wykonana na obszarze tego innego państwa członkowskiego, jest »sprawą dotyczącą umowy« w rozumieniu art. 7 pkt 1 lit. a) rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych?

b) Czy na powyższe pytanie należy odpowiedzieć, stosując zasadę *acte éclairé*, poprzez odwołanie się do wyroku Trybunału z dnia 17 czerwca 1992 r., w sprawie [Handte/Traitements mécano-chimiques des surfaces SA (C-26/91, EU:C:1992:268)], mimo że dotyczył on odpowiedzialności producenta za wady towaru, który nie mógł przewidzieć, komu w dalszej kolejności towar zostanie zbyty, a przez to kto będzie mógł od niego dochodzić roszczeń, natomiast powództwo przeciwko kupującemu »o uznanie umowy sprzedaży nieruchomości za bezskuteczną« z uwagi na pokrzywdzenie wierzycieli sprzedającego dla swej skuteczności wymaga wiedzy kupującego o tym, że czynność prawna (umowa sprzedaży) została dokonana z pokrzywdzeniem wierzycieli, zatem kupujący musi liczyć się z tym, że takie powództwo może zostać przez wierzyciela osobistego sprzedającego wytoczone?”.

25. Uwagi na piśmie przedstawili: powódka, pozwana, rząd Rzeczypospolitej Polskiej, rząd Konfederacji Szwajcarskiej oraz Komisja. Powódka, pozwana, rząd Rzeczypospolitej Polskiej oraz Komisja przedstawili swoje uwagi ustnie podczas rozprawy, która odbyła się 11 kwietnia 2018 r.

IV. Ocena

26. Sąd odsyłający zmierza do ustalenia, czy powództwo ze skargi pauliańskiej, przewidzianej w polskim kodeksie cywilnym, można uznać za „sprawę dotyczącą umowy” w rozumieniu art. 7 pkt 1 rozporządzenia nr 1215/2015. Zwraca się on również z pytaniem, czy rozstrzygnięcie Trybunału wydane w sprawie Handte⁸ można zastosować również do niniejszej sytuacji.

27. Rozpatrzę te pytania łącznie. Po pierwsze, przedstawię pochodzenie i różne istniejące formy skargi pauliańskiej (A). Po drugie, zbadam obowiązujące w Unii zasady ustalania jurysdykcji dotyczące skargi pauliańskiej oraz wyjaśnię, dlaczego skarga pauliańska nie może w konkretnych okolicznościach niniejszej sprawy zostać uznana za „sprawę dotyczącą umowy” (B). Na zakończenie odniosę się do

⁸ Wyrok z dnia 17 czerwca 1992 r., Handte, C-26/91, EU:C:1992:268.

tego samego zagadnienia na poziomie ogólnym: po kilku orzeczeniach Trybunału, w których określono, czym skarga pauliańska nie jest, być może nadeszła pora, by odpowiedzieć na pytanie, czym de facto jest skarga pauliańska taka jak występująca w postępowaniu głównym oraz jak powinna być traktowana dla celów ustalenia jurysdykcji.

A. Pochodzenie oraz liczne oblicza skargi pauliańskiej

28. Źródeł skargi pauliańskiej należy poszukiwać w prawie rzymskim (1). W obecnych czasach, pomimo zachowania pewnych cech wspólnych wynikających z tego rodowodu, w poszczególnych państwach członkowskich istnieje de facto szereg różnych krajowych form skargi pauliańskiej (2).

1. Prawo rzymskie

29. Jak zauważył rzecznik generalny D. Ruiz-Jarabo Colomer, nawet w czasach rzymskich skarga pauliańska zdążyła ewoluować od „instrumentu wykonawczego, który uprawniał wierzyciela do sprzedaży dłużnika w niewolę” do procedury „która umożliwia wierzycielowi unieważnienie czynności, których dokonał na jego szkodę dłużnik działający z zamiarem jego pokrzywdzenia” poprzez wystąpienie z „powództw[em] [...] przeciwko osobie trzeciej, która nabyła sporną rzecz”⁹.

30. Wygląda na to, że w okresie klasycznym istniały dwa szczególne środki prawne rozwiązujące problem przeniesienia majątku z zamiarem pokrzywdzenia: *restitutio in integrum ob fraudem* oraz *interdictum fraudatorium*¹⁰.

31. Pierwszy z nich, *restitutio in integrum ob fraudem*, umożliwiał kuratorowi majątku niewypłacalnego dłużnika (*curator bonorum*) wystąpienie do właściwego sądu o wydanie postanowienia o przywróceniu do majątku dłużnika składnika majątku przeniesionego przez niego na inną osobę z zamiarem pokrzywdzenia. Z tego środka prawnego korzystano na ogół po rozpoczęciu postępowania dotyczącego niewypłacalności, ale przed przeprowadzeniem egzekucji z majątku. Środek ten umożliwiał uwzględnienie przy przeprowadzaniu egzekucji z majątku dłużnika składników majątku przeniesionych przez niego na inną osobę z zamiarem pokrzywdzenia wierzycieli.

32. Drugi z instrumentów, *interdictum fraudatorium*, był środkiem prawnym przeznaczonym dla konkretnego wierzyciela. Zainteresowany wierzyciel mógł wnosić przed sądem o wydanie postanowienia (*interdictum*) o przywróceniu do majątku dłużnika składników majątku przeniesionych przez niego na inną osobę z zamiarem pokrzywdzenia wierzyciela, tak aby możliwe było dochodzenie przez wierzyciela odszkodowania za szkody poniesione w wyniku takiego przeniesienia.

9 Opinia rzecznika generalnego D. Ruiz-Jaraba Colomera w sprawie Deko Marty Belgium (C-339/07, EU:C:2008:575, pkt 24–26).

10 Opis tych dwóch środków prawnych – zobacz przykładowo M. Talamanca, *Istituzioni di Diritto Romano*, Dott. A. Giuffrè Editore, Milano, 1990, s. 659; M. Kaser, *Das römische Privatrecht, Erster Abschnitt, Das altrömische, das vorklassische und das klassische Recht*, 2. Aufl., C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1971, s. 252; M. Marrone, *Lineamenti di Diritto Privato Romano*, G. Giappichelli Editore, Torino, 2001, s. 299; A. Guarino, *Diritto Privato Romano*, Editore Jovene Napoli, Napoli, 2001, s. 1020; G. Impallomeni, „Azione Revocatoria nel Diritto Romano”, *Novissimo Digesto Italiano*, vol. II, 1957, Unione Tipografica – Editrice Torinese, Torino, s. 147; A. Fernández Barreiro, J. Paricio Serrano, *Fundamentos de Derecho Privado Romano*, 9th edition, Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, Madrid, 2016, s. 105.

33. W Kodeksie Justyniana dokonano, jak się wydaje, połączenia dwóch wspomnianych środków prawnych w jedno powództwo o nazwie „skarga pauliańska”¹¹. Co ciekawe (i prawdopodobnie w pewien sposób istotne dla współczesnych czasów), najwyraźniej uważano, że charakter tego powództwa jest dostatecznie podobny, niezależnie od tego, czy wniosek składa się w ramach postępowania dotyczącego niewypłacalności, czy też składa go indywidualny wierzyciel, co uzasadniało połączenie dwóch odrębnych wcześniej środków prawnych w jeden.

34. Zdaje się w każdym razie, że istnieje konsensus co do trzech elementów konstytutywnych takiego powództwa¹²: po pierwsze, faktyczna szkoda (o charakterze obiektywnym), która istniała w chwili wystąpienia z powództwem (*eventus damni*); po drugie, zamiar pokrzywdzenia wierzycieli (*consilium fraudis*), a więc wola dłużnika, aby spowodować *eventus damni*, a po trzecie, zła wiara osoby trzeciej (*scientia fraudis*), a więc świadomość osoby trzeciej, że dłużnik działał z *consilium fraudis* – czyli zamiarem pokrzywdzenia.

2. Obecnie występujące krajowe formy skargi pauliańskiej

35. Obecnie pojęcie skargi pauliańskiej jest stosowane zazwyczaj na określenie konkretnego rodzaju środka prawnego, który umożliwia wierzycielowi wniesienie o uznanie za bezskuteczną w stosunku do niego czynności, która została dokonana przez dłużnika w celu pomniejszenia własnego majątku w drodze przeniesienia składnika majątku na osobę trzecią. Wierzyciel zazwyczaj występuje z powództwem bezpośrednio przeciwko osobie trzeciej. Pojęcie skargi pauliańskiej opisywane jest jako „szereg technik służących zapewnieniu ochrony wierzycielom, w przypadkach gdy dłużnik pomniejsza podlegający egzekucji majątek w celu uniknięcia spłaty długów”¹³.

36. Tym niemniej, jeżeli przyrzeć się bliżej, wspólne elementy ustępują wobec licznych różnic. Być może różnice te nie dotyczą typu instytucji prawnej, ale z pewnością sposobu jej wykonywania. Ujmując rzecz metaforycznie, podobnie jak ma to miejsce w dziele „Atlas chmur”¹⁴, szereg (ogólnych) tematów i motywów pozostaje przez cały film taki sam, za to zmianie ulegają (faktyczne) epoki, twarze i miejsca, w których osadzone i powtarzane są te tematy. W ujęciu komparatystycznym między państwami członkowskimi istnieją obecnie dwa elementy wspólne, ale też co najmniej dwie istotne rozbieżności.

11 Zobacz przykładowo M. Marrone, *Lineamenti di Diritto Privato Romano*, G. Giappichelli Editore, Torino, 2001, s. 300; A. Guarino, *Diritto Privato Romano*, Editore Jovene Napoli, Napoli, 2001, s. 1020; M. Kaser, *Das römische Privatrecht, Zweiter Abschnitt, Die nachklassischen Entwicklungen*, 2. Aufl., C.H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1975, s. 94–95; M. Kaser, R. Knütel, S. Lohsse, *Römisches Privatrecht – Ein Studienbuch*, 21. Aufl., C.H. Beck, München, 2017, par. 9.12; A. Fernández Barreiro, J. Paricio Serrano, *Fundamentos de Derecho Privado Romano*, 9ª ed., Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, Madrid, 2016, s. 106.

12 Zobacz przykładowo M. Marrone, *Lineamenti di Diritto Privato Romano*, G. Giappichelli Editore, Torino, 2001, s. 299; A. Guarino, *Diritto Privato Romano*, Editore Jovene Napoli, Napoli, 2001, s. 1021; M. Talamanca, *Istituzioni di Diritto Romano*, Dott. A. Giuffrè Editore, Milano, 1990, s. 659; G. Impallomeni, „Azione Revocatoria nel Diritto Romano”, *Novissimo Digesto Italiano*, vol. II, 1957, Unione Tipografica – Editrice Torinese, Torino, s. 148; A. Fernández Barreiro, J. Paricio Serrano, *Fundamentos de Derecho Privado Romano*, 9ª ed., Marcial Pons, Ediciones Jurídicas y Sociales, Madrid, 2016, s. 105; L. Carballo Piñeiro, „Acción Pauliana e integración Europea: una propuesta de ley aplicable”, *Revista Española de Derecho Internacional*, vol. LXIV, 2012, s. 48.

13 Zobacz przykładowo I. Pretelli, „Cross-Border Credit Protection Against Fraudulent Transfers of Assets: Actio Pauliana in the Conflict of Laws”, *Yearbook of Private International Law*, vol. 13, 2011, s. 590. Zobacz podobny opis w: T. Linna, „Actio Pauliana – »Actio Europensis?« Some Cross-Border Insolvency Issues”, *Journal of Private International Law*, vol. 10, 2014, s. 69. Zobacz również M. Virgós Soriano i F. Garcimartín Alférez, *Derecho procesal civil internacional: litigación internacional*, Civitas, Madrid, 2007, s. 704–705; U. Göranson, „Actio pauliana outside bankruptcy and the Brussels Convention”, M. Sumampouw i in. (eds.), *Law and Reality*, T.M.C. Asser Instituut, Den Haag, 1992, s. 91.

14 „Atlas chmur”, reż. T. Tykwer, L. Wachowski i L. Wachowski, 2012.

37. Pierwszym wspólnym elementem jest trójstronna relacja między trzema stronami oparta na (i) istnieniu długu dłużnika wobec wierzyciela, (ii) transakcji między dłużnikiem a osobą trzecią oraz (iii) istnieniu „zamiaru pokrzywdzenia” po stronie dłużnika, przy jednoczesnej świadomości istnienia takiego zamiaru po stronie osoby, na rzecz której dokonano przysporzenia. W tej trójstronnej relacji skarga pauliańska pełni co do zasady we wszystkich systemach funkcję ochronną: ogranicza w stosunku do wierzyciela skutki prawne rozporządzenia składnikami majątku przez dłużnika, w sytuacji gdy takie rozporządzenie utrudnia egzekucję długu przez wierzyciela¹⁵.

38. Drugą stosunkowo wspólną cechą jest wewnętrzny podział skargi pauliańskiej na formę bardziej ogólną w kontekście prawa cywilnego oraz jej bardziej szczególny wyraz w kontekście niewypłacalności¹⁶. Główna różnica między tymi dwoma kategoriami „leży w skutkach, które wywołuje każde z powództw”, ponieważ skutki w prawie cywilnym „są ograniczone do indywidualnych wierzycieli, którzy wystąpili z powództwem”, podczas gdy na mocy przepisów dotyczących niewypłacalności korzyść czerpią wszyscy wierzyciele, których dotyczy postępowanie upadłościowe¹⁷.

39. Jeżeli chodzi o różnice, po pierwsze, wydaje się, że w kwestii klasyfikacji pojęciowej skargi pauliańskiej nie ma konsensusu co do tego, czy skarga pauliańska stanowi prawo in rem przypisane do składników majątku przeniesionych z zamiarem pokrzywdzenia, czy też prawo in personam przysługujące konkretnemu wierzycielowi. Niektórzy przedstawiciele doktryny uważają, że przeważa to drugie podejście, „nawet jeżeli uznaje się pewne skutki w kontekście prawa własności [skargi pauliańskiej]”¹⁸.

40. Rozróżnienie to ma de facto znacznie głębsze podstawy. Wiąże się z systemową percepcją i klasyfikacją skargi pauliańskiej w odnośnym porządku prawnym. Niektóre przepisy krajowe przewidują takie powództwo w ramach przepisów proceduralnych regulujących egzekucję ze składników majątku. W innych systemach regulowane jest ono przepisami prawa materialnego, między innymi przepisami mającymi zastosowanie do umów i zobowiązań. Istnieją również systemy, w których powództwo to jest pojmowane jako ogólny środek prawny, systemowo powiązany z kwestią ważności lub wzruszalności czynności prawnych. Zdaje się, że to właśnie ten ostatni ze scenariuszy znajduje odzwierciedlenie w przepisach prawa polskiego przywołanych we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym.

41. Po drugie, co ważniejsze dla niniejszej sprawy, badania porównawcze wskazują na występowanie dalszych różnic w kwestii klasyfikowania skargi pauliańskiej dla celów ustalenia jurysdykcji międzynarodowej oraz mającego do niej zastosowanie prawa właściwego¹⁹. W obydwu przypadkach fakt, iż skarga pauliańska dotyczy trójstronnej relacji między wierzycielem, dłużnikiem i osobą, na rzecz której dokonano przeniesienia składnika majątku dłużnika, stwarza trudności w zaklasyfikowaniu stosunków prawnych powstałych w tym kontekście. Trudności te wynikają z mnogości łączników oraz wchodzących w grę interesów, która to mnogość sprawia, iż problematyczne staje się uznanie „któregokolwiek z tych interesów za dominujący i nadrzędny”²⁰.

15 M. Virgós Soriano, F. Garcimartín Alférez, *Derecho procesal civil internacional: litigación internacional*, Civitas, Madrid, 2007, s. 704–705, 24.44.

16 Zobacz przykładowo G. McCormack, A. Keay, S. Brown, *European Insolvency Law: Reform and Harmonization*, Edward Elgar Publishing Ltd, Cheltenham, 2017, s. 159; U. Göranson, „Actio pauliana outside bankruptcy and the Brussels Convention”, M. Sumampouw i in. (red.), *Law and Reality*, T.M.C. Asser Instituut, Den Haag, 1992, s. 90. T. Linna, „Actio Pauliana – »Actio Europensis?« Some Cross-Border Insolvency Issues”, *Journal of Private International Law*, vol. 10, 2014, s. 69; I. Pretelli, „Cross-Border Credit Protection Against Fraudulent Transfers of Assets: Actio Pauliana in the Conflict of Laws”, *Yearbook of Private International Law*, vol. 13, 2011, s. 598–599.

17 Zobacz opinia rzecznika generalnego D. Ruiz-Jaraba Colomera w sprawie Deko Marty Belgium (C-339/07, EU:C:2008:575, pkt 27 i inne przywołane stanowiska doktryny).

18 Zobacz przykładowo U. Göranson, „Actio pauliana outside bankruptcy and the Brussels Convention”, M. Sumampouw i in. (red.), *Law and Reality*, T.M.C. Asser Instituut, Den Haag, 1992, s. 92.

19 Zarys porównawczy – zobacz przykładowo I. Pretelli, „Cross-Border Credit Protection Against Fraudulent Transfers of Assets: Actio Pauliana in the Conflict of Laws”, *Yearbook of Private International Law*, vol. 13, 2011, s. 590.

20 Zobacz przykładowo U. Göranson, „Actio pauliana outside bankruptcy and the Brussels Convention”, M. Sumampouw i in. (red.), *Law and Reality*, T.M.C. Asser Instituut, Den Haag, 1992, s. 93.

B. Skarga pauliańska a unijne przepisy dotyczące ustalania jurysdykcji

42. Kluczowym pytaniem, jakie należy zadać już na wstępie w kwestii jurysdykcji międzynarodowej, jest to, czy konkretne powództwo ze skargi pauliańskiej jest wytaczane w kontekście postępowania upadłościowego, czy też poza takim kontekstem. W zależności od odpowiedzi na to pytanie zastosowanie znajdą odmienne zasady ustalania jurysdykcji i prawa właściwego.

43. Trybunał dość wcześnie doprecyzował, że skarga pauliańska wniesiona w kontekście postępowania upadłościowego nie wchodzi w zakres stosowania rozporządzenia nr 1215/2012 (oraz aktów prawnych będących jego prawnymi poprzednikami), ponieważ w art. 1 ust. 2 lit. b) rozporządzenia nr 1215/2012 wykluczono sprawy dotyczące upadłości z zakresu jego zastosowania²¹.

44. Konkretnie zasady ustalania jurysdykcji, które mają zastosowanie w kontekście upadłości, określono w rozporządzeniu w sprawie postępowania upadłościowego²². Trybunał przedstawił dodatkowe wytyczne pozwalające ustalić, kiedy konkretne powództwo o uznanie czynności za bezskuteczną wpisuje się w kontekst upadłości. Ponieważ wiele zależy od okoliczności faktycznych i prawnych danej sprawy, stosowanie tych wytycznych może nie zawsze być proste²³.

45. W kontekście niniejszej sprawy w postanowieniu odsyłającym nadmieniono, że COLISEUM jest niewypłacalna. Wygląda jednak na to, że wniosek o ogłoszenie upadłości spółki nie został uwzględniony. Ten stan rzeczy potwierdzono na rozprawie. Wynika z tego, że w chwili gdy powód występował z powództwem przeciwko pozwanemu, względem COLISEUM nie toczyło się żadne postępowanie upadłościowe. Przepisów odpowiednich dla ustalenia jurysdykcji międzynarodowej należy zatem szukać w rozporządzeniu nr 1215/2012.

46. Jednak ani rozporządzenie nr 1215/2012, ani akty prawne będące jego prawnymi poprzednikami nie zawierają żadnej zasady określającej, jaki sąd jest właściwy do rozpoznawania powództwa takiego jak skarga pauliańska rozpatrywana w postępowaniu głównym. Podobnie rozporządzenie Rzym I²⁴ i Rzym II²⁵, dotyczące, odpowiednio, prawa właściwego dla stosunków umownych i pozaumownych, milczą w tej kwestii i nie stanowią żadnego źródła inspiracji co do tego, jak należy podejść do skargi pauliańskiej²⁶.

47. Trybunał miał już jednak możliwość zająć stanowisko w kwestii różnych podstaw jurysdykcji rozważanych (i wyłączanych) w tym kontekście (1). Głównym pytaniem, jakie pojawia się w niniejszej sprawie, jest to, czy w sprawie takiej jak niniejsza mogłaby mieć zastosowanie podstawa jurysdykcji, która nie została dotąd zbadana wprost (tj. podstawa jurysdykcji dla „spraw dotyczących umowy”) (2).

21 Zobacz w kwestii ogólnego oświadczenia w przedmiocie postępowań dotyczących spraw niewypłacalności wyrok z dnia 22 lutego 1979 r., Gourdain, C-133/78, EU:C:1979:49, pkt 4–6. Zastosowanie tego ogólnego oświadczenia do postępowania upadłościowego – zob. wyrok z dnia 12 lutego 2009 r., Deko Marty Belgium, C-339/07, EU:C:2009:83.

22 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2015/848 z dnia 20 maja 2015 r. w sprawie postępowania upadłościowego (Dz.U. 2015, L 141, s. 19). Rozporządzeniem tym uchylono rozporządzenie Rady (WE) nr 1346/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie postępowania upadłościowego (Dz.U. 2000, L 160, s. 1).

23 Zobacz w tym kontekście wyroki: z dnia 12 lutego 2009 r., Deko Marty Belgium, C-339/07, EU:C:2009:83; z dnia 10 września 2009 r., German Graphics Graphische Maschinen, C-292/08, EU:C:2009:544; z dnia 19 kwietnia 2012 r., F-Tex, C-213/10, EU:C:2012:215. Zobacz również sprawozdanie Virgos-Schmit dotyczące konwencji o postępowaniu upadłościowym z dnia 3 maja 1996 r., dokument Rady nr 6500/1/96 REV1 DRS (CFC), pkt 77, s. 53, 54 w G. Moss, I.F. Fletcher, S. Isaacs, *The EC Regulation on Insolvency proceedings A Commentary and Annotated Guide*, Second Edition, Oxford University Press, 2009, s. 381 i nast.

24 Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz.U. 2008, L 177, s. 6).

25 Rozporządzenie (WE) nr 864/2007 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 lipca 2007 r. dotyczące prawa właściwego dla zobowiązań pozaumownych (Rzym II) (Dz.U. 2007, L 199, s. 40).

26 W pracach przygotowawczych nad rozporządzeniem Rzym II występuje jednak element świadczący o tym, że kwestia ta była rozważana. Proponowana (lecz nieprzyjęta) wersja art. 10 (zatytułowanego „Skarga pauliańska”) stanowiła: „Warunki i skutki wynikające ze zobowiązania, w sytuacji gdy wierzyciel może zakwestionować umowę zawartą przez dłużnika i osobę trzecią, która to umowa zagraża zaspokojeniu wierzyciela [spełnieniu roszczenia], reguluje prawo właściwe mające zastosowanie do zobowiązania istniejącego między wierzycielem a dłużnikiem”. Zobacz dokument Sekretariatu Generalnego Rady skierowany do Komitetu ds. Prawa Cywilnego (Rzym II), (10231/99 JUSTCIV 112) 11982/99 JUSTCIV 150 z dnia 9 grudnia 1999 r.

1. Wyłączone podstawy jurysdykcji

48. Trybunał wyjaśnił, że w odniesieniu do powództwa podobnego w swojej istocie do rozpatrywanego w niniejszym postępowaniu²⁷ nie można zastosować podstaw jurysdykcji wyłącznej, czy szczególnej dla spraw, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach²⁸, dla spraw, których przedmiotem jest wykonanie orzeczeń²⁹, dla środków tymczasowych³⁰ oraz dla czynów niedozwolonych³¹.

49. W wyroku wydanym w sprawie Reichert I³² Trybunał uznał, że skarga pauliańska przewidziana we francuskim prawie cywilnym nie jest objęta zakresem jurysdykcji wyłącznej dla spraw, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach. W przytoczonej sprawie państwo Reichertowie, zamieszkali w Niemczech, w drodze darowizny przekazali nieruchomość we Francji swojemu synowi. Ich wierzyciel, Dresden Bank, zaskarżył to przeniesienie własności przed sądem francuskim.

50. Trybunał wyjaśnił, że jurysdykcja wyłączna dotycząca praw rzeczowych „nie obejmuje wszystkich powództw w sprawach, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomościach, lecz jedynie te [...], których celem jest ustalenie zakresu, zawartości, tytułu własności lub posiadania nieruchomości bądź istnienia innych praw rzeczowych na nieruchomości oraz zapewnienie osobom, którym te prawa przysługują, ochrony uprawnień wynikających z ich interesu [prawnego]”. W rozpoznawanej wówczas sprawie sytuacja dotyczyła czegoś innego, a mianowicie „miała ona swoje podstawy w wierzytelności, w prawie osobistym wierzyciela w stosunku do swojego dłużnika, aby utrzymać gwarancję, jaką dla wierzyciela stanowi majątek dłużnika. Jeżeli powództwo zostaje uwzględnione, skutkuje ono dla wytaczającego je wierzyciela bezskutecznością czynności rozporządzającej dokonanej przez dłużnika ze szkodą dla jego praw”. Ponadto „rozpoznawanie takiego powództwa [...] nie obejmuje oceny faktów lub stosowania zasad i praktyk zasady locus rei sitae w sposób, który uzasadniałby powierzanie właściwości sądowi państwa, w której znajduje się nieruchomość”³³. Trybunał zauważył na koniec, że to ustalenie pozostaje bez zmian niezależnie od tego, czy publiczna rejestracja praw na nieruchomości wymaga podjęcia czynności w państwie, w którym znajduje się nieruchomość³⁴.

51. Niedługo później Trybunał dodał w wyroku wydanym w sprawie Reichert II³⁵, że ta sama skarga pauliańska nie jest ani środkiem tymczasowym, ani powództwem wszczynającym postępowanie, którego przedmiotem jest wykonanie orzeczenia. Nie jest to też powództwo dotyczące czynu niedozwolonego ani czynu podobnego do czynu niedozwolonego.

52. Trybunał wyjaśnił, że – po pierwsze – nie można postawić znaku równości między powództwem, którego dotyczyła sprawa, a środkiem tymczasowym lub zabezpieczającym oraz że – po drugie – „choć chroni [ono] interesy wierzyciela w celu [...] następującego później wykonania zobowiązania, nie służy uzyskaniu postanowienia w postępowaniu dotyczącym »przywrócenia, ograniczenia lub zajęcia ruchomości lub nieruchomości w celu zapewnienia skutecznego wykonania orzeczeń i dokumentów urzędowych«”³⁶. Po trzecie, Trybunał stwierdził dodatkowo, że nie może znaleźć zastosowania podstawa jurysdykcji dla spraw dotyczących czynów niedozwolonych, ponieważ celem

27 Sąd odsyłający powołuje się na to orzecznictwo i zauważa, że polska skarga pauliańska różni się od francuskiej, omawianej w sprawach, o których mowa w tej części opinii (przypisy 32 i 35). Rzeczywiście, jak wspomniano już w pkt 36–41 w kwestii szczegółowych wymogów proceduralnych i materialnych, prawdopodobne jest, że dowolne dwie postaci skargi pauliańskiej będą się od siebie różnić. Równie prawdziwe jest jednak stwierdzenie, że w swojej ogólnej charakterystyce, przedstawionej w szczególności w powyższym pkt 35, systemy te są dość porównywalne.

28 Artykuł 16 ust. 1 konwencji brukselskiej (obecnie art. 24 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012).

29 Artykuł 16 ust. 5 konwencji brukselskiej (obecnie art. 24 ust. 5 rozporządzenia nr 1215/2012).

30 Artykuł 24 konwencji brukselskiej (obecnie art. 35 rozporządzenia nr 1215/2012).

31 Artykuł 5 pkt 3 konwencji brukselskiej (obecnie art. 7 pkt 2 rozporządzenia nr 1215/2012).

32 Wyrok z dnia 10 stycznia 1990 r., Reichert i Kockler, C-115/88, EU:C:1990:3.

33 Wyrok z dnia 10 stycznia 1990 r., Reichert i Kockler, C-115/88, EU:C:1990:3, pkt 11, 12.

34 Wyrok z dnia 10 stycznia 1990 r., Reichert i Kockler, C-115/88, EU:C:1990:3, pkt 13.

35 Wyrok z dnia 26 marca 1992 r., Reichert i Kockler, C-261/90, EU:C:1992:149.

36 Wyrok z dnia 26 marca 1992 r., Reichert i Kockler, C-261/90, EU:C:1992:149, pkt 35, 27, 28.

skargi pauliańskiej nie jest „uzyskanie postanowienia nakazującego dłużnikowi naprawienie szkody, jaką spowodował wierzycielowi, postępując z zamiarem pokrzywdzenia, lecz uznanie czynności rozporządzającej za bezskuteczną w stosunku do wierzyciela. Jest ona skierowana nie tylko przeciwko dłużnikowi, ale również przeciwko osobie czerpiącej korzyści z czynności, która to osoba nie jest stroną zobowiązania wiążącego wierzyciela i dłużnika, nawet w przypadkach, w których nie występuje wynagrodzenie za transakcję, a osoba trzecia nie popełniła żadnego czynu bezprawnego”³⁷.

53. W tych dwóch przywołanych wyrokach Trybunał zbadał możliwość zastosowania podstaw jurysdykcji szczególnej lub wyłącznej, które można by rozważać w kontekście skargi pauliańskiej, pomijając podstawę jurysdykcji dla spraw dotyczących umowy. Potencjalna możliwość zastosowania tej podstawy jurysdykcji, do której przejdę w kolejnej części opinii, stanowi sedno niniejszej sprawy.

2. Niniejsza sprawa: „sprawa dotycząca umowy”?

54. Zgodnie z utrwalonym orzecnictwem „pojęcie »umowy lub roszczenia wynikającego z umowy [spraw dotyczących umowy]« należy interpretować w sposób autonomiczny w celu zapewnienia, by było ono stosowane jednolicie we wszystkich państwach członkowskich”³⁸. W wyroku Handte, wydanym w odpowiedzi na wniosek sądu odsyłającego, jak również w powiązanim z nim orzecznictwie Trybunał wyjaśnił, że możliwość zastosowania tej podstawy jurysdykcji wymaga istnienia „zobowiązań zaciągniętych dobrowolnie przez jedną stronę względem drugiej”³⁹, na których opiera się powództwo powoda, przy czym nie jest wymagane zawarcie umowy⁴⁰. Innymi słowy – możliwość powołania się na tę podstawę jurysdykcji znajduje oparcie w przyczynie wytoczenia powództwa⁴¹, a nie tożsamości stron⁴². Tym niemniej kluczowe jest zidentyfikowanie zobowiązania, „ponieważ jurysdykcja sądu krajowego jest określana [...] według miejsca wykonania spornego zobowiązania”⁴³.

55. Niektórzy przedstawiciele doktryny uważają, że Trybunał już w sprawie Reichert w sposób dorozumiany wyłączył możliwość zastosowania do skargi pauliańskiej podstawy jurysdykcji dla spraw dotyczących umowy. W tej kwestii rzecznik generalny C. Gulman w sprawie Reichert II zauważył, „że prawdopodobnie nie będzie rzeczą ani słuszną, ani stosowną, uznanie powództwa służącego unieważnieniu [transakcji] za wywodzące się z prawa umów. Nie będzie tak nawet wówczas, jeżeli roszczenie wierzyciela względem dłużnika ma [...] podstawy w umowie i nawet jeżeli sporną transakcją jest przeniesienie własności nieruchomości”⁴⁴. Podobny pogląd wyraził rzecznik generalny

37 Wyrok z dnia 26 marca 1992 r., Reichert i Kockler, C-261/90, EU:C:1992:149, pkt 19.

38 Zobacz przykładowo niedawny wyrok z dnia 7 marca 2018 r., flightright i in., sprawy połączone C-274/16, C-447/16 i C-448/16, EU:C:2018:160, pkt 58.

39 Wyrok z dnia 17 czerwca 1992 r., C-26/91, Handte & Co, EU:C:1992:268, pkt 15. Jak zauważono w pkt 17 tego wyroku, w sprawie tej chodziło o łańcuch umów międzynarodowych dotyczących towarów, w których zobowiązania umowne stron różniły się w ramach poszczególnych umów w taki sposób, że uprawnienia umowne, na które mógł się powołać późniejszy nabywca wobec swojego bezpośredniego sprzedawcy, niekoniecznie były takie same jak te, które producent zaakceptował w swoich stosunkach z pierwszym kupującym. Zobacz także wyroki: z dnia 17 września 2002 r., Tacconi, C-334/00, EU:C:2002:499, pkt 22; z dnia 21 stycznia 2016 r., ERGO Insurance and Gjensidige Baltic (C-359/14 i C-475/14, EU:C:2016:40, pkt 44).

40 Wyrok z dnia 7 marca 2018 r., flightright i in., sprawy połączone C-274/16, C-447/16 i C-448/16, EU:C:2018:160, pkt 58–60 i przytoczone tam orzecznictwo).

41 Wyrok z dnia 7 marca 2018 r., flightright i in., sprawy połączone C-274/16, C-447/16 i C-448/16, EU:C:2018:160, pkt 61 i przytoczone tam orzecznictwo. Zobacz również wyroki: z dnia 13 marca 2014 r., Brogsitter, C-548/12, EU:C:2014:148, pkt 24–25; z dnia 14 lipca 2016 r., Granarolo, C-196/15, EU:C:2016:559, pkt 21.

42 W przeciwieństwie do jurysdykcji w sprawach dotyczących umów konsumenckich na podstawie art. 18 ust. 1 rozporządzenia 1215/2012, której mogą poddać się wyłącznie strony umowy – zob. wyrok z dnia 25 stycznia 2018 r., Schrems, C-498/16, EU:C:2018:37, pkt 43–45.

43 Wyrok z dnia 17 września 2002 r., Tacconi, C-334/00, EU:C:2002:499, pkt 22.

44 Opinia rzecznika generalnego C. Gulgmana w sprawie Reichert II (C-261/90, EU:C:1992:78, s. I-2164).

D. Ruiz-Jarabo Colomer w sprawie Deko Marty Belgium, zauważając, że „[p]omimo iż nie zostało to rozstrzygnięte w sposób bezpośredni, z treści wyroku [Richert I] wynika jurysdykcja sądów państwa, w którym pozwany ma miejsce zamieszkania”⁴⁵. Podobne zdanie wyrażają też niektórzy przedstawiciele doktryny⁴⁶.

56. Nie zmienia to jednak faktu, iż Trybunał nigdy w sposób wyraźny nie wyłączył podstawy jurysdykcji dla spraw dotyczących umowy. Pragmatyczną przyczyną takiego stanu rzeczy jest to, że w kontekście wyroków Reichert, sąd odsyłający nie zadał pytania dotyczącego tej kwestii. Z kolei w niniejszej sprawie w sposób wyraźny zadano pytanie dotyczące tej właśnie podstawy jurysdykcji.

57. Prawdą jest, że w większości sytuacji domniemana czynność dokonana z zamiarem pokrzywdzenia (między dłużnikiem a osobą, na rzecz której następuje przeniesienie własności) będzie miała charakter umowny. Prawo, którego wierzyciel domaga się w istocie ochrony w drodze skargi pauliańskiej, będzie miał często również charakter umowny.

58. Można stwierdzić, że w niniejszej sprawie scenariusz jest podobny, chociaż nie jest do końca jasne, czy powódka dokonała spłaty długów COLISEUM w wyniku swoich zobowiązań umownych, obowiązków ustawowych (ze względu na przewidzianą ustawą odpowiedzialność solidarną), czy też ze względu na obydwie wskazane podstawy.

59. Tym niemniej, nawet jeżeli założyć, że obydwie relacje występujące w niniejszej sprawie (między powódką a COLISEUM oraz COLISEUM a pozwaną) mają charakter umowny, to czy podstawa umowna stanowi wystarczający powód, by uznać że skarga pauliańska rozpatrywana w niniejszej sprawie jest objęta podstawą jurysdykcji dla „spraw dotyczących umowy”?

60. Pozwana, rząd Rzeczypospolitej Polskiej i rząd Konfederacji Szwajcarskiej, podobnie jak Komisja, są zdania, że skarga pauliańska rozpatrywana w postępowaniu głównym nie wchodzi w zakres stosowania art. 7 ust. 1 lit. a) rozporządzenia nr 1215/2012.

61. Podzielam wniosek sformułowany przez interwenientów, przy czym opieram się na innych podstawach.

62. Gdyby założyć możliwość zastosowania podstawy jurysdykcji dla spraw dotyczących umowy, pytanie, które pojawia się natychmiast, brzmi: która z dwóch umów potencjalnie związanych ze sprawą powinna być uznana za istotną? Do której z dwóch umów de facto odnosi się skarga pauliańska?

63. Na poziomie teoretycznym można rozważać trzy możliwości.

64. W pierwszej z nich skarga pauliańska byłaby uznana za związaną z umową zawartą jako pierwszą, a zatem umową między powódką (jako wierzycielem) a COLISEUM (jako dłużnikiem). Tok rozumowania, według którego wiąże się skargę pauliańską z tą właśnie umową, opiera się na zabezpieczeniu pewnych praw i obowiązków wynikających z owej pierwszej umowy, a mianowicie prawa do uzyskania zwrotu kwoty odpowiadającej zadłużeniu COLISEUM. Jurysdykcja dla powództwa wtórnego (skargi pauliańskiej) byłaby zatem taka jak jurysdykcja dla pierwszej umowy⁴⁷.

⁴⁵ Opinia rzecznika generalnego D. Ruiza-Jaraba Colomera w sprawie Deko Marty Belgium (C-339/07, EU:C:2008:575, pkt 32)

⁴⁶ B. Ancel, „De la loi applicable à une donation attaquée par la voie de l'action paulienne”, *Revue critique de droit international privé*, 1992, s. 714, pkt 12. Ten sam pogląd wyrażono w publikacji J. Forner Delaygua, „The Actio Pauliana under the ECJ – a critical look on Reichert II”, *Gemeinsame Prinzipien des Europäischen Privatrechts*, 2003, s. 291–301.

⁴⁷ Zatem w sposób pokrywający się z tokiem rozumowania proponowanym w kontekście ustalania prawa właściwego wyrażonym w przywołanym powyżej projekcie art. 10 rozporządzenia Rzym II (przypis 26 powyżej).

65. Pomijając zarówno kwestię tego, czy takie podejście byłoby możliwe w świetle stosownego prawa krajowego, a także tego, czy rzeczywiście taki był charakter stosunku prawnego między powódką a COLISEUM na poziomie krajowym⁴⁸, faktem jest, że takie powiązanie jest zbyt wątpliwe i zbyt odległe. Przeniesienie własności na osobę trzecią ma po prostu bardzo niewiele wspólnego z pierwszą – pierwotną – umową. Tak szerokie definiowanie „spraw dotyczących umowy” sprzeciwiałoby się logice jurysdykcji szczególnej. Oznaczałoby ono ponadto, że wszelkie kolejne czynności dokonywane przez dowolną ze stron pierwotnej umowy mogłyby być „sprawą dotyczącą umowy”, ponieważ przy tym toku rozumowania pomniejszenie majątku dowolnej ze stron umowy zawsze byłoby sprawą dotyczącą pierwotnej umowy.

66. Druga możliwość, a więc łączenie skargi pauliańskiej z umową zawartą później, tj. umową między COLISEUM a pozwaną, odnośnie do której podniesiono zarzut zawarcia z pokrzywdzeniem powódki, może wydać się bardziej stosowna. Na pewnym poziomie można uznać ją za bardziej logiczną: celem skargi pauliańskiej jest spowodowanie uznania za bezskuteczny elementu tej drugiej umowy, a mianowicie rozporządzenia majątkiem, które stanowiło przedmiot drugiej z umów.

67. Również i takie podejście rodzi jednak pewne problemy. Powód właściwie dąży bowiem nie tyle do uznania umowy za bezskuteczną czy nawet nieważną, ale do ochrony swoich praw. Co do zasady nie jest istotne, czy prawa te zostaną zabezpieczone w drodze sprzedaży majątku, którego dotyczyła druga z umów, czy też w inny sposób, na przykład jeżeli osoba, na rzecz której dokonano przeniesienia składnika majątku, zobowiąże się zaspokoić roszczenia powoda „albo wskaże mu wystarczające do jego zaspokojenia mienie dłużnika [takiego jak COLISEUM]”⁴⁹. Innymi słowy – tego rodzaju skarga pauliańska istnieje również w oderwaniu od szczególnych i konkretnych zobowiązań wynikających z późniejszej z umów. Jedynym elementem najwyraźniej wspólnym dla dwóch czynności prawnych jest ustalenie pewnej kwoty pieniężnej.

68. Należy przy tym również dodać i podkreślić, że żadne z przedstawionych powyżej podejść nie spełnia wymogu istnienia „zobowiązania zaciągniętego dobrowolnie przez jedną stronę względem drugiej”⁵⁰, to znaczy przez pozwaną względem powódki. Nawet jeżeli w świetle orzecznictwa Trybunału nie jest wymagane, aby strony postępowania były tożsame ze stronami umowy, trudno uznać, że samo wytoczenie skargi pauliańskiej powoduje powstanie między powódką a pozwaną stosunku materialnoprawnego wynikającego, przykładowo, z pewnego rodzaju subrogacji znajdującej źródło w czynności COLISEUM (jako pierwotnym dłużniku powódki)⁵¹.

69. Po trzecie, można by też dowodzić, podobnie jak zasugerowała rzecznik generalna E. Sharpston w sprawie Ergo Insurance⁵² w kontekście roszczenia regresowego jednego ubezpieczyciela przeciwko innemu ubezpieczycielowi (którzy nie byli wzajemnie związani żadną umową, ale którzy obaj zawarli umowę ze stroną odpowiedzialną za wypadek), że znaczenie ma istnienie stanowiących źródło podnoszonych roszczeń zobowiązań umownych, bez których dany powód nie miałby podstawy prawnej do wystąpienia z powództwem. Nie byłoby zatem konieczne dokonywanie wyboru jednej z dwóch umów. Z tej perspektywy skarga pauliańska pozostaje zawsze „na orbicie” umowy i staje się „sprawą dotyczącą umowy” bez konieczności dookreślania, o którą dokładnie umowę chodzi.

48 Punkt 58 powyżej.

49 Zgodnie z art. 533 kodeksu cywilnego (przywołanym w pkt 15 niniejszej opinii).

50 Zobacz przypis 39 powyżej.

51 Zatem przeciwnie do – przykładowo – wyroku z dnia 7 marca 2018 r., *flightright i in.*, sprawy połączone C-274/16, C-447/16 i C-448/16, EU:C:2018:160, lub wyroku z dnia 20 lipca 2017 r., *MMA IARD SA*, C-340/16, EU:C:2017:576.

52 Opinia rzecznik generalnej E. Sharpston w sprawach połączonych *ERGO Insurance i Gjensidige Baltic* (C-359/14 i C-475/14; EU:C:2015:630, pkt 57–62).

70. Chociaż takie podejście mogłoby być rozwiązaniem pragmatycznym w specyficznym kontekście ubezpieczeniowym, gdzie rzeczywiście – w ostatecznym rozrachunku – wszystkie podmioty będą powiązane ze sobą siecią umów, to w niniejszej sprawie trudno byłoby zaakceptować wniosek, iż stosunek ma charakter „umowny” niezależnie od tego, która z umów pozwala na wyciągnięcie takiego wniosku. Wynika to nie tylko z faktu, iż taka odpowiedź opierałaby się na szeregu dość wątpliwych założeń, ale również z kwestii pragmatycznej: aby art. 7 ust. 1 lit. a) rozporządzenia nr 1215/2012 mógł mieć zastosowanie, konieczne jest określenie stosownego miejsca wykonania zobowiązania. Dwie umowy występujące w niniejszym postępowaniu mają odrębny przedmiot, a zatem i niezależnie zdefiniowane miejsca wykonania zobowiązania.

71. Podsumowując: w tym konkretnym przypadku dla stwierdzenia, że zastosowanie ma podstawa jurysdykcji dla spraw dotyczących umowy, nie jest możliwe powołanie się na jedną czy drugą umowę, jaka może istnieć między powódką a COLISEUM oraz COLISEUM a pozwaną.

72. Z tych względów mój pierwszy wstępny wniosek zakłada, iż art. 7 ust. 1 lit. a) rozporządzenia nr 1215/2012 należy interpretować w taki sposób, że pojęcie „spraw dotyczących umowy” w powołanym przepisie nie obejmuje powództwa takiego jak wytoczone w postępowaniu głównym, w ramach którego pozywa się kupującego mającego siedzibę w jednym państwie członkowskim, dążąc do uznania umowy sprzedaży nieruchomości znajdującej się na terytorium innego państwa członkowskiego za bezskuteczną z powodu krzywdy wyrządzonej wierzycielom sprzedającego.

C. Czym jest skarga pauliańska dla celów jurysdykcji międzynarodowej?

73. Na przestrzeni lat w cytowanym powyżej orzecznictwie⁵³ Trybunał wyłączał skargę pauliańską z różnych podstaw jurysdykcji: jurysdykcji dla spraw dotyczących czynów niedozwolonych; jurysdykcji dla środków tymczasowych, jurysdykcji dla spraw dotyczących wykonania orzeczeń oraz jurysdykcji wyłącznej dla spraw dotyczących praw rzeczowych na nieruchomościach. W poprzedniej części niniejszej opinii zaproponowałem, by w kontekście niniejszej sprawy wyłączyć również podstawę jurysdykcji dla spraw dotyczących umowy.

74. Minimalizm orzeczniczy to cnota. Tym niemniej warunkiem trwałości dobra jest korzystanie z niego z umiarem. Po latach orzecniczej gry w dwa ognie, w ramach której przedstawiano (co dość zrozumiale w świetle dokładnego brzmienia zadawanych pytań) odpowiedzi negatywne, eliminując kolejno jedną podstawę jurysdykcji za drugą, być może – o ile zamiarem nie jest analizowanie pozostałych podstaw jurysdykcji tą samą drogą w przyszłości (przy czym pula zasadnie możliwych podstaw jurysdykcji jest już bardzo ograniczona) – nadszedł czas, by przedstawić również wytyczne pozytywne: określić nie tylko, czym skarga pauliańska nie jest, ale czym z punktu widzenia jurysdykcji międzynarodowej może być.

75. Takie działanie wydaje się zalecane z dwóch dodatkowych powodów. Po pierwsze, po przeanalizowaniu większości dostępnych, a rozsądnie możliwych do przyjęcia podstaw szczególnej (i wyłącznej) jurysdykcji, powoli staje się już jasne pryncypialne wyjaśnienie kwestii tego, dlaczego w odniesieniu do skargi pauliańskiej takiej jak wytoczona w postępowaniu głównym zastosowanie będzie miała ogólna podstawa jurysdykcji z art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012 (1). Po drugie, niezależnie od potencjalnych praktycznych trudności, jakie mogą wynikać z takiego skutku w konkretnej sprawie, przy stanowisku, że nie mogą one zmienić pryncypialnej odpowiedzi, jaka została udzielona, omówienie tych zagadnień może jednak stanowić bodziec dla potencjalnych przyszłych rozważań prawodawczych na szczeblu Unii (2).

⁵³ Punkty 48–53 niniejszej opinii.

1. Skarga pauliańska niczym kameleon

76. Krótko rzecz ujmując – zasadniczym powodem, dla którego skarga pauliańska tego rodzaju jak wytoczona w postępowaniu głównym nie kwalifikuje się do żadnej z kategorii spraw (objętych jurysdykcją szczególną lub wyłączną) na podstawie rozporządzenia nr 1215/2012, jest fakt, iż powództwo to przypomina swoim charakterem kameleona. Poszczególne podstawy jurysdykcji szczególnej, w szczególności dla umów lub czynów niedozwolonych, są zasadniczo (ex ante) oparte na tytule prawnym. Z kolei skarga pauliańska taka jak wytoczona w postępowaniu głównym, ale najwidoczniej funkcjonująca również w szeregu innych państw członkowskich, (ex ante) nie wiąże się z określonym tytułem prawnym: zaskarżona może być dowolna czynność prawna dokonana z zamiarem pokrzywdzenia wierzyciela, a nie tylko umowa.

77. Dość prawdopodobne jest, że w praktyce skarga pauliańska będzie często odnosić się w ten czy inny sposób właśnie do umowy. Nie oznacza to jednak, że taka właśnie podstawa powództwa będzie występować każdorazowo. Różnice mogą mieć dwojaki charakter. Po pierwsze, prawo wierzyciela może wynikać z innej podstawy: może być to prawo, które ma swoje źródło w ustawie, albo może być to prawo do uzyskania odszkodowania za pokrzywdzenie albo prawo oparte na obowiązku ustawowym. Po drugie, a możliwe, że istotniejsze, czynność, która miała być dokonana przez dłużnika z zamiarem pokrzywdzenia i jest przedmiotem zaskarżenia, może mieć charakter pozaumowny. Może to być czyn niedozwolony. Może to być również inna jednostronna czynność prawna ze szkodą dla wierzyciela.

78. Mając na uwadze specyfikę niniejszej sprawy, można uznać, że skarga pauliańska taka jak opisana w postanowieniu odsyłającym ma szeroki zakres zastosowania. W oparciu o art. 527 i nast. polskiego kodeksu cywilnego można wnioskować, że stanowi ona środek prawny przeciwko dowolnej czynności prawnej dłużnika dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli. Jak podkreślił rząd Rzeczypospolitej Polskiej podczas rozprawy, brzmienie to wskazuje, iż wierzyciel może skorzystać z niej do ochrony swoich praw niezależnie od umownego lub pozaumownego charakteru czynności, której zarzuca się dokonanie ze świadomością pokrzywdzenia⁵⁴.

79. Jeżeli nie dojdzie do wystąpienia z takim powództwem lub do czasu wystąpienia z takim powództwem powództwo to nie ma żadnej konkretnej treści umownej ani pozaumownej. Ujmując rzecz metaforycznie – skarga pauliańska taka jak wytoczona w postępowaniu głównym zdaje się niczym kameleon przybierać inną barwę w zależności od rodzaju czynności prawnej, jaka ma być zaskarżona. Jednak zanim nie dojdzie do kontaktu kameleona z konkretnym otoczeniem, nie można ogólnie stwierdzić, jaką barwę przybierze. Ten unikalny przymiot uniemożliwia jednak klasyfikację na podstawie rozporządzenia nr 1215/2012, które dla możliwości zastosowania podstawy jurysdykcji szczególnej wymaga, aby „barwa” ta była znana i możliwa do przewidzenia ex ante.

80. Wygląda na to, że problem ów pojawiał się już przez lata w kontekście procesu stopniowego wyłączania możliwych podstaw jurysdykcji dokonywanego przez Trybunał, co – mówiąc krótko – oznacza, że tego rodzaju powództwo nie może być klasyfikowane w sposób abstrakcyjny, ogólnie i ex ante, tak by możliwe było przyporządkowanie go jednej z abstrakcyjnych podstaw jurysdykcji. Nawet jeżeli wyłączenia te wprowadzono w odniesieniu do określonych form krajowych skargi pauliańskiej, na ogół sprawdzą się również na ogólniejszym poziomie, w pryncypialnej odpowiedzi.

⁵⁴ Zobacz pkt 12–15 niniejszej opinii.

81. W tym względzie można być może dodać jeszcze dwie uwagi. Po pierwsze, jeżeli chodzi o podstawę jurysdykcji dla spraw dotyczących czynu niedozwolonego⁵⁵, prawdą jest, że charakter przeniesienia własności obejmujący działanie z zamiarem pokrzywdzenia zbliża skargę pauliańską do obszaru prawa regulującego kwestię czynów niedozwolonych. Można sugerować, że niezależnie od tego, jaka dokładnie czynność prawna dłużnika podlega zaskarżeniu, skargę pauliańską można każdorazowo rozumieć jako rodzaj powództwa dotyczącego czynu niedozwolonego: co do istoty rodzaju oszustwa⁵⁶.

82. Mimo to, niezależnie od przyczyn, dla których Trybunał wyłączył tę podstawę jurysdykcji już w sprawie Reichert II⁵⁷, każdorazowe postrzeganie skargi pauliańskiej jako pewnego rodzaju powództwa dotyczącego czynu niedozwolonego rodzi problem dwojakiego rodzaju: konceptualny i pragmatyczny. Na poziomie konceptualnym ewentualna możliwość stosowania takiego postrzegania w odniesieniu do szeroko pojmowanej (przypominającej kameleona) skargi pauliańskiej prowadzi do podobnych problemów co zastosowanie podstawy jurysdykcji dla spraw dotyczących umów⁵⁸. Na poziomie pragmatycznym uznanie skargi pauliańskiej za stanowiącą w każdym przypadku powództwo dotyczące czynu niedozwolonego prowadziłoby do ustalenia jeszcze innego miejsca jurysdykcji na podstawie art. 7 ust. 2 rozporządzenia nr 1215/2012, które może się różnić od tego wynikającego z art. 7 ust. 1 lub art. 4 ust. 1.

83. Po drugie, w tym samym wyroku Trybunał wyłączył również stosowanie podstawy jurysdykcji dla środków tymczasowych⁵⁹. Można by jednak sugerować, że skarga pauliańska powoduje powstanie pewnego rodzaju zastawu obciążającego własność objętą czynnością rozporządzającą dokonaną z zamiarem pokrzywdzenia do czasu zaspokojenia roszczenia wierzyciela. Z tej perspektywy pełni ona podobną funkcję.

84. z uwagi na wymogi materialne dotyczące środków tymczasowych cechą raczej wspólną jest to, iż przepisy krajowe uzależniają udzielenie takich środków od wymogów *fumus boni iuris* (domniemania dostatecznej podstawy prawnej, które odpowiada mniej więcej wywodzonemu z prawa precedensowego pojęciu uprawdopodobnionego roszczenia) oraz *periculum in mora* (ryzyka, że upływ czasu może działać na niekorzyść prawa powoda)⁶⁰. Podobne wymogi określono również na szczeblu Unii⁶¹.

85. Zatem z uwagi na podobieństwo funkcji skargi pauliańskiej z jednej strony oraz środków zabezpieczających z drugiej strony można by sugerować, że również w kontekście skargi pauliańskiej można by stosować kryteria podobne do *fumus boni iuris* oraz *periculum in mora*. Służyłoby to zmianie jurysdykcji międzynarodowej z korzyścią dla powoda, w sytuacji gdy istnieją wskazania, że powództwo może mieć solidne podstawy, a także gdy występują przesłanki świadczące o zamiarze takiego ustrukturyzowania transakcji dokonanej z pokrzywdzeniem wierzycieli, które utrudni powodowi wystąpienie z powództwem (poprzez wybór osoby, na rzecz której dokonuje się przeniesienia własności, mającej miejsce zamieszkania względnie siedzibę w innym państwie członkowskim, które nie jest powiązana w żaden inny sposób z istniejącym wcześniej stosunkiem prawnym między dłużnikiem a wierzycielem).

55 Wyrok z dnia 26 marca 1992 r., Reichert i Kockler, C-261/90, EU:C:1992:149.

56 W rzeczy samej wracając w ten sposób do prawa rzymskiego, do korzeni różnie ujmowanego „fraus” (zob. pkt 30).

57 Wyrok z dnia 26 marca 1992 r., Reichert i Kockler, C-261/90, EU:C:1992:149, pkt 19.

58 Omówiono powyżej w pkt 57–72 niniejszej opinii.

59 Wyrok z dnia 26 marca 1992 r., Reichert i Kockler, C-261/90, EU:C:1992:149, pkt 35. Obecna zasadę ustalania jurysdykcji dla środków zabezpieczających przewidziano w art. 35 rozporządzenia nr 1215/2012.

60 A.L. Calvo Caravaca, J. Carrascosa González, *Litigación internacional en la Unión Europea I, Competencia judicial y validez de resoluciones en materia civil y mercantil en la Unión Europea. Comentario al Reglamento Bruselas I Bis*, Cizur Menor (Navarra), Editorial Aranzadi, 2017, s. 535.

61 Zobacz przykładowo wyroki: z dnia 9 listopada 1995 r., Atlanta Fruchthandelsgesellschaft i in. (I), C-465/93, EU:C:1995:369, pkt 32; z dnia 17 lipca 1997 r., Krüger, C-334/95, EU:C:1997:378, pkt 44.

86. Jakkolwiek atrakcyjne może się wydawać takie podejście, nie uwzględnia ono faktu, iż skarga pauliańska nie powoduje wszczęcia postępowania „wpadkowego” nieobejmującego istoty sprawy (o którym rozstrzyga się w odrębnym postępowaniu)⁶². Wręcz przeciwnie: skarga pauliańska sama w sobie służy i – (w razie jej uwzględnienia) prowadzi – do wydania rozstrzygnięcia co do istoty sprawy. Faktyczny zastaw, jaki zostaje ustanowiony w jej wyniku, stanowi sam w sobie rozstrzygnięcie co do istoty sprawy, którego oczekuje wierzyciel. Zatem co do zasady (z zastrzeżeniem odpowiednich przepisów krajowych) jest to pełnoprawne powództwo co do istoty sprawy, do którego nie pasuje zastosowanie mniej rygorystycznych standardów dowodzenia, jakie stanowią *fumus boni iuris* oraz *periculum in mora*.

87. Podsumowując: unikalny charakter skargi pauliańskiej, która – nawet jeżeli rozpatrywać ją na bardziej abstrakcyjnym poziomie – nie gwarantuje ponownego wykorzystania jakiejkolwiek z podstaw jurysdykcji wyłączonych już przez Trybunał, prowadzi do mojego drugiego wstępnego wniosku, iż ustalenie, jakiemu sądowi przysługuje jurysdykcja w przypadku powództwa takiego jak powództwo wytoczone w postępowaniu głównym, musi odbywać się na podstawie art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012.

2. Potencjalne trudności w stosowaniu zasady ogólnej

88. Zastosowana do okoliczności faktycznych postępowania głównego zasada ogólna ustanowiona w art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012 doprowadzi ostatecznie do przyznania jurysdykcji dla rozpoznania pozwu powódki sądom hiszpańskim. Jak szczegółowo przeanalizowano podczas rozprawy, rozwiązanie to może wydawać się niepraktyczne z uwagi na fakt, iż zarówno powódka, jak i COLISEUM mają siedzibę w Polsce, a także ze względu na to, że inne elementy sprawy usytuowane są również w tym właśnie państwie członkowskim (miejsce realizacji inwestycji budowlanej, miejsce usytuowania nieruchomości, której dotyczy sprawa, zawarcie umowy sprzedaży tej nieruchomości). W Hiszpanii znajduje się „jedynie” siedziba pozwanej.

89. Ponadto, jak zauważa sąd odsyłający, wierzyciel może być zobowiązany nie tylko do wystąpienia z powództwem ze skargi pauliańskiej przeciwko osobie, na rzecz której dokonano przeniesienia własności (jak pozwana), ale również przeciwko ewentualnym innym nabywcom spornego majątku dłużnika. Jeżeli jurysdykcja ma zostać ustalona w oparciu o miejsce zamieszkania względnie siedzibę pozwanej, wierzyciel będzie musiał (potencjalnie) występować z kolejnymi powództwami w sądach kilku państw członkowskich. Może to prowadzić do powstania niewspółmiernych kosztów, co powodowałoby utrwalenie pokrzywdzenia wierzyciela z uwagi na przepisy regulujące jurysdykcję.

90. Można by zatem argumentować, że cel, jakim jest prawidłowe sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, ogólnie uzasadniający stosowanie szczególnych podstaw jurysdykcji, o czym mowa w motywie 16 rozporządzenia nr 1215/2012, powinien spowodować uznanie, że właściwym forum będą sądy w Polsce, ponieważ wówczas istniałby bliższy łącznik między państwem członkowskim a sporem toczącym się w postępowaniu głównym.

91. Taki tok rozumowania nie jest przekonujący.

92. Po pierwsze, odniesienie do wspomnianego w motywie celu uzasadniającego szczególne podstawy jurysdykcji nie może samo w sobie powodować odstąpienia od stosowania zasady głównej, w sytuacji gdy nie są spełnione przesłanki dla stosowania szczególnej podstawy jurysdykcji.

⁶² Odzwierciedlają to również dwa główne opracowane przez Trybunał warunki zastosowania tej podstawy jurysdykcji – zob. w szczególności wyrok z dnia 17 listopada 1998 r., Van Uden, C-391/95, EU:C:1998:543, pkt 37, 40.

93. Po drugie, miejsce zamieszkania względnie siedziba pozwanego jest, dokładnie rzecz biorąc, kluczowym łącznikiem dla celów stosowania rozporządzenia nr 1215/2012. Zatem fakt, iż pozwany w państwie członkowskim A ma „jedynie” miejsce zamieszkania względnie siedzibę, podczas gdy wszystkie inne elementy są usytuowane w państwie członkowskim B, nie decyduje o ustaleniu jurysdykcji państwa członkowskiego B, w sytuacji gdy nie może mieć zastosowania żadna ze szczególnych lub wyłącznych podstaw jurysdykcji. Ponadto (domyślnie lekceważące) stwierdzenie, że pozwana ma w Hiszpanii „jedynie” siedzibę, pomija fakt, iż świadomość pozwanej co do działania COLISEUM potencjalnie z zamiarem pokrzywdzenia stanowi element, który będzie musiał zostać potwierdzony, a w celach dowodowych – może być powiązany z Hiszpanią.

94. Po trzecie, przyznanie jurysdykcji szczególnej ze względu na okoliczności faktyczne konkretnej sprawy (poza tym, że naruszałoby to zasady ustalania jurysdykcji określone w rozporządzeniu nr 1215/2012) oznaczałoby de facto domniemanie świadomości działania z zamiarem pokrzywdzenia po stronie osoby, na rzecz której dokonano przeniesienia własności (takiej jak pozwana). Decydowanie o jurysdykcji w taki sposób skutecznie przesądzałoby o uwzględnieniu skargi pauliańskiej w całości. Tymczasem to, czy ustalona zostanie świadomość działania z zamiarem pokrzywdzenia i inne warunki konieczne dla uwzględnienia skargi pauliańskiej, stanowi przedmiot oceny w postępowaniu co do istoty sprawy.

95. Na poziomie strukturalnym oznaczałoby to de facto (przy czym nie wypowiadam się w tym miejscu na temat okoliczności faktycznych niniejszej sprawy), że istniałoby „domniemanie oszustwa” dla celów ustalania jurysdykcji, co pozwałoby na pozwanie pozwanego przed sądem właściwym ze względu na miejsce zamieszkania względnie siedzibę powoda. Takie rozwiązanie mogłoby prawdopodobnie zadziałać w przypadku uzasadnionej skargi pauliańskiej. A co ze skargami nieuzasadnionymi? Co w sytuacji potencjalnych postępowań prowadzonych w złej wierze? Po raz kolejny podkreśla to, że taka propozycja, która oznaczałaby de facto orzekanie najpierw co do istoty sprawy, a następnie ustalanie jurysdykcji, zakłócającą właściwą kolejność zdarzeń.

96. Po czwarte, jakkolwiek kuszące może być poszukiwanie argumentów na korzyść powoda występującego z powództwem w okolicznościach podobnych do występujących w niniejszym postępowaniu, takie podejście zdawałoby się zupełnie nieuzasadnione w sytuacjach, gdy różne elementy stanu faktycznego są związane z kilkoma państwami członkowskimi. Co jeżeli spółka czeska miałaby rozpocząć wraz z polskim wykonawcą inwestycję budowlaną dotyczącą nieruchomości usytuowanej w Słowacji, a polska spółka dokonałaby rozporządzenia nieruchomością usytuowaną w Austrii, przenosząc jej własność na spółkę niemiecką?

97. Innymi słowy – należy poszukiwać pryncypialnej odpowiedzi, która ma zastosowanie w dużej mierze niezależnie od elementów stanu faktycznego występujących w konkretnej sprawie. W pełni dostrzegając i pochwalać atrakcyjną elastyczność zasad, takich jak forum (non) conveniens, która umożliwia odstępnie od zasady w świetle okoliczności faktycznych konkretnej sprawy, należy zauważyć, że struktura i tok rozumowania konwencji brukselskiej oraz rozporządzeń Bruksela opierają się jednakowoż na odmiennych założeniach⁶³. Rzeczą, co zrozumiałe, konieczną w zróżnicowanej przestrzeni prawnej złożonej z 28 porządków prawnych są rozsądnie przewidywalne ex ante, a przez to być może czasem nieelastyczne, zasady, z mniejszą ilością wyjaśnień ex post (dotyczących głównie powodu, dla którego sąd uznał się za właściwy), zależnych w dużej mierze od szeregu elementów faktycznych.

⁶³ W kontekście wyroku z dnia 1 marca 2005 r., Owusu, C-281/02, EU:C:2005:120, pkt 37–46, zob. szersza dyskusja w A. Briggs, „Some Points of Friction between English and Brussels Convention Jurisdiction”, *European Community Law in the English Courts*, Clarendon Press, Oxford, 1998, s. 278–279; A. Briggs, *The Conflict of Laws*, 3rd ed., Oxford University Press, Oxford, 2013, s. 52–54; A. Dickinson, „Legal Certainty and the Brussels Convention – Too Much of a Good Thing?”, *Forum Shopping in the European Judicial Area*, Hart Publishing, Oxford i Portland, 2007, s. 115; R. Fentiman, „Foreign Law and the Forum Conveniens”, *Law and Justice in a Multistate World, Essays in Honor of Arthur T. von Mehren*, Transnational Publishers Inc, Ardsley, New York, 2002, s. 291.

98. Ogólnie rzecz ujmując – w obecnym stanie prawa Unii skarga pauliańska zdaje się jednym z rzadkich przypadków, w których możliwe jest zastosowanie wyłącznie zasady ogólnej i równie rzadkim potwierdzeniem faktu, iż „nie istnieje żadne oczywiste uzasadnienie twierdzenia, że zawsze czy nawet często powinna istnieć alternatywa dla sądów miejsca zamieszkania względnie siedziby pozwanego”⁶⁴.

V. Wnioski

99. W świetle powyższego sugeruję, aby na pytanie Sądu Okręgowego w Szczecinie Trybunał udzielił następującej odpowiedzi:

Artykuł 7 ust. 1 lit. a) rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych należy interpretować w taki sposób, że pojęcie „spraw dotyczących umowy” w tym przepisie nie obejmuje powództwa, takiego jak wytoczone w postępowaniu głównym, w ramach którego pozywa się kupującego mającego siedzibę w jednym państwie członkowskim, dążąc do uznania umowy sprzedaży nieruchomości znajdującej się na terytorium innego państwa członkowskiego za bezskuteczną z powodu krzywdy wyrządzonej wierzycielom sprzedającego.

Jurysdykcja dla takiego powództwa musi zostać ustalona na podstawie art. 4 ust. 1 rozporządzenia nr 1215/2012.

⁶⁴ U. Göranson, „Actio pauliana outside bankruptcy and the Brussels Convention”, M. Sumampouw i in. (red.), *Law and Reality, Essays on National and International Procedural Law in Honour of Cornelis Carel Albert Voskuil*, T.M.C. Asser Instituut, Den Haag, 1992, s. 97.